

UZAY HUKUKU AÇISINDAN SİLAH(SIZ)LANMA SORUNU^{1*}

Disarmament Problem in Outer Space in Terms of Space Law

Zeynep SEYİTOĞLU DANIŞMAN¹

ÖZET

Savaş materyallerinin sınırlandırılması, denetlenmesi veya ortadan kaldırılması durumunu ifade eden silahsızlanma, geçmişten günümüze uluslararası güvenliğin korunması yolunda yürütülen önemli faaliyetlerin başında gelir. Soğuk savaş sonrası dönemde silahların kontrolü ve silahsızlanma konuları belirginliğini kaybetmişse de, hala uluslararası güvenliğin sağlanmasında faydalı bir araç olmayı sürdürmektedir. Yeni silah teknolojilerinin geliştirilmesiyle birlikte, silahsızlanma konusunda yeni tartışmalar gündeme gelmiştir. 1950'lerde uzayın keşfi ve kullanımını konusunda önemli teknolojik gelişmelerin yaşanmasıyla birlikte, uzay faaliyetlerine ilişkin hukuki çerçevenin çizilmesi çalışmaları da başlamıştır. Uzay çağına başlangıcından itibaren, uzayın münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılacağı hususu üzerinde durulmuştur. Buna rağmen, özellikle uydular aracılığıyla yürütülen faaliyetler sayesinde, uzay önemli bir askeri araç haline gelmiştir. Uzay faaliyetleri başlangıçta uzay yetenekli birkaç devlet eliyle gerçekleştirilmiştir. Günümüzde, gelişen teknolojinin ve dünya kaynaklarının giderek azalmasının etkisiyle, özel teşebbüsün uzay faaliyetlerindeki payı giderek artmış ve uzay ticari olarak tüketilebilir bir alan haline gelmiştir. Uzayı tüketilebilir hale gelen uluslararası aktörlerin, uzayda elde ettikleri bu avantajlarını korumak veya yeni gelişen teknolojiler ve üretilen silahlar vasıtasıyla yeryüzünde yeni avantajlar elde etmek amacıyla uzayda silahlanmaya ve uzayı askerileştirmeye doğru gittikleri görülmektedir. Bu çalışmada, uzay hukuku ve uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde uzayda silah(sız)lanma sorunsalının ele alınması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uzay hukuku, uzay güvenliği, uzay yarışı, silahsızlanma, barışçıl amaçlarla kullanım.

ABSTRACT

Disarmament, which refers to the limitation, control or elimination of war materials, is one of the most important activities carried out to protect international security from past to present. Although the control of arms and disarmament in the post-cold war period has lost its prominence, it still remains a useful tool in ensuring international security. With the development of new weapon technologies, new perspectives and discussions on disarmament have been brought up. With the important technological developments in the discovery and use of outer space in the 1950s, studies on drawing the legal framework related to outer space activities started. From the beginning of the space age, it has been emphasized that outer space will be used exclusively for peaceful purposes. Despite this, outer space has become an important military vehicle, especially through activities carried out through satellites. Outer space activities were originally carried out by a small number of space-capable states. Nowadays, with the effect of developing technology and decreasing world resources, the share of private enterprise in outer space activities has increased and outer space has become a commercially consumable area. It is seen that the international actors, who are able to consume outer space, are heading towards armament and militarization of outer space in order to protect these advantages in outer space or to gain new advantages on earth through new technologies and weapons produced. In this study, it is aimed to deal with the problem of disarmament in outer space within the framework of space law and international law rules.

Keywords: Space law, outer space security, space racing, disarmament, use for peaceful purposes.

1. ORCID: 0000-0002-0839-4484

1. Araştırma Görevlisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, zeynepseyitoglu@gmail.com.

¹ Bu çalışma 24-25 Haziran 2020 tarihinde gerçekleştirilen “Genç Bilim ve Sanat İnsanları Sempozyumu”nda sunulmuştur.

*SEYİTOĞLU DANIŞMAN, Z. (2021). “Uzay Hukuku Açısından Silah(sız)lanma Sorunu”, *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 8, S. 22, s.167-182.

Makale Geliş Tarihi: 08 Ağustos 2020 Kabul Tarihi: 29 Aralık 2020

EXTENDED ABSTRACT

The discovery of outer space and the development of space technology dates back to the 1950s. The space age began with the sending of artificial satellites from earth to outer space. At the beginning of the space age, especially developing countries brought outer space activities to the agenda as an international security problem. Thus, the studies for determining the legal regime for outer space activities have started. Space law is shaped by international treaties and general assembly resolutions adopted by the United Nations. With the 1967 treaty, which is the constitution of the space law and the first of the outer space treaties, a general framework related to outer space and outer space activities was drawn and four more international treaties were addressed until 1979, which deal with specific issues related to outer space. In the regime to be determined regarding the outer space activities, States have attached great importance to the use of outer space activities for peaceful purposes and the protection of space. In the international texts accepted in the United Nations, it is emphasized that outer space activities will be carried out for the benefit and in the interests of all country and that outer space will be used exclusively for peaceful purposes.

Space treaties that address the issue of disarmament in outer space are the 1967 Space Treaty and the 1979 Moon Treaty. These treaties prohibited the use of nuclear weapons and weapons of mass destruction, their installation and any trials of such weapons in outer space and on celestial bodies. Also, according to these treaties, military trials, military fortifications and military maneuvers in outer space are prohibited. Of course, these treaties contain a demilitarization and disarmament provision, but the relevant articles of these treaties are not sufficient to provide outer space security. Because only nuclear weapons and weapons of mass destruction are prohibited in space treaties; there are no regulations on conventional weapons or other weapons that can be used against satellites. The absence of any regulation regarding non-nuclear weapons in these treaties and the fact that the developing technology makes outer space a military racing material every day creates anxiety in armament in outer space.

Space security and control of weapons in outer space have become a matter of concern to the international community. The issue was handed over to the United Nations Disarmament Committee to address space security on international platforms and create a binding international text on disarmament in outer space. The committee aims to prevent nuclear armament in outer space, to prevent nuclear war, to prevent space-strong actors from entering the armament race in outer space. Also, the committee aim to regulate the use of new-generation mass destruction weapons and new-generation radiological weapons in outer space, to establish a comprehensive disarmament program and to provide transparency and confidence-building measures in terms of armament in state space policies. The Committee continues its efforts to create a binding international text on space security and disarmament in outer space. Resources around the world are limited and doomed to extinction. The security of outer space is an important issue for the future of humanity. For this reason, it is essential that the legal rules draw a legal framework to protect the outer space that belongs to all humanity. In the study, it is aimed to deal with the problem of disarmament in outer space within the framework of space law and international law rules.

GİRİŞ

Uzay çalışmaları, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Soğuk Savaş yıllarında yeryüzünden uzaya insan yapımı yapay uyduların gönderilmesiyle başlamıştır. ABD ve SSCB bu konuda ilk adımları atan devletler olmuşlar ve uzay faaliyetleri, bu iki devlet arasındaki silahlanma rekabetinin sonucunda ivme kazanarak bir yarış haline gelmiştir.

Uzay çağının başlangıcından itibaren, uzayın münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılacağı hususu üzerinde durulmuştur. Buna rağmen, özellikle uydular aracılığıyla yürütülen faaliyetler sayesinde, uzay önemli bir askeri araç haline gelmiştir. Devletlerin uzayın keşfi ve bilimsel amaçlarla kullanımını kapsayan sivil uzay çalışmalarından ayrı, bütünüyle askeri amaçlar taşıyan uzay çalışmaları yürütülmekte ve devletlerin uzay politikaları anılan askeri amaçlı uzay faaliyetlerine göre şekillenmektedir. Uzay, özellikle en üst gözlem noktası olması sebebiyle, uluslararası ilişkilerinde devletlere askeri açıdan büyük avantajlar sağlamaktadır. Uzay yetenekli devletler, askeri faaliyetlerinin uzantısı olan keşif, istihbarat, askeri haberleşme, seyrüsefer gibi konularda uzayın da yeni bir mecra olarak kullanılması imkânına sahip olmaktadır (İnce, 2015: 211-230).

Uzayın keşfi ve kullanımı faaliyetleri başlangıçta uzay yetenekli birkaç devlet eliyle gerçekleştirilmekteydi. Günümüzde, gelişen teknolojinin ve dünya kaynaklarının giderek azalmasının etkisiyle, özel teşebbüsün uzay faaliyetlerindeki payı giderek artmış ve uzay ticari olarak tüketilebilir bir mecra haline gelmiştir. Uydu servislerinin ticarileşmesi, uzay mekiğinin ticari olarak kullanılabilir hale gelmesi, uzay madenciliği fikrinin önem kazanması, uzay turizminin hayata geçirilmeye çalışılması gibi gelişmeler özel teşebbüslerin uzayda yürütebilecekleri ticari faaliyetleri çeşitlendirmiş ve insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen uzayda yeni güvenlik sorunlarının doğmasına sebep olmuştur. Bir özel hukuk kişisi elde edeceği ekonomik yararları kaybetmemek için gerekirse uzay hukukunun çizdiği çerçeveyi reddedecek ve sahip olduğu kazanımları kendi eliyle gerekirse güç kullanarak korumak isteyecektir. Bahsedilen durumlar devletleri ve özel hukuk kişilerini uzayda silahlanmaya itecektir (Erlank, 2015: 2503-2523). Bu sebeple hukuk kurallarının bütün insanlığa ait olan uzayı korumak için hukuki bir çerçeve çizmesi elzemdir.

1950'lerde uzayın keşfi ve kullanımı konusunda önemli teknolojik gelişmelerin yaşanmasıyla birlikte, uzay faaliyetlerine ilişkin hukuki çerçevenin çizilmesi çalışmaları da başlamıştır. Uzay hukuku, Birleşmiş Milletler nezdinde kabul edilmiş uluslararası antlaşmalar ve genel kurul kararlarıyla şekillenmiştir. Uzay hukukunun anayasası olarak adlandırılan ve uzay antlaşmalarının ilki olan 1967 tarihli Ay ve Diğer Gök Cisimleri Dahil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma ile, uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin genel bir çerçeve çizilmiş ve 1979'a kadar uzaya ilişkin spesifik konuları ele alan dört uluslararası antlaşma daha kaleme alınmıştır. Bu antlaşmalar, astronotların kurtarılması, astronotların ve uzaya fırlatılmış olan cisimlerin geri verilmesi, uzay cisimlerinin verdiği zarardan dolayı uluslararası sorumluluğun ele alınması, uzaya fırlatılan cisimlerin tescili, devletlerin Ay ve diğer gök cisimlerindeki

faaliyetlerinin kontrolü gibi konulara eğilmiştir.

Devletler uzay faaliyetlerine ilişkin belirlenecek rejimde, uzayın barışçıl amaçlarla kullanılması ve uzayın korunması konusuna büyük önem vermişlerdir. Birleşmiş Milletlerin uzay faaliyetlerinin hukuki rejiminin belirlenmesi amacıyla aldığı ilk karar, uzayın münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılması gerektiğine vurgu yapan 18 Aralık 1958 tarihli ve 1348(XIII) sayılı genel kurul kararıdır. Karara göre; uzayın barışçıl amaçlarla kullanılması insanlığın ortak yararadır ve barışçıl amaçlarla kullanımını temin için bir komite oluşturulmalıdır. Bu amaçla Birleşmiş Milletler bünyesinde Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi kurulmuştur. Komite tarafından hazırlanan uzay antlaşmalarında, uzayın keşif ve kullanım faaliyetlerine açık olacağı, bütün insanlığın ortak yararına kullanılacağı, herhangi bir surette milli iktisaba konu olamayacağı ve münhasıran barışçıl amaçlar için kullanılacağı hususları temel ilkeler olarak belirlenmiştir (United Nations General Assembly Resolutions (UNGA Res. 1348(XIII), (18.12.1958)).

Uzay faaliyetlerinin münhasıran barışçıl amaçlarla yürütülmesi ilkesine rağmen, uzay teknolojisinin ve silah endüstrisinin gelişmesiyle birlikte, günümüzde uzay faaliyetlerinin önemli bir kısmı askeri amaçlara yönelmiştir (Erdem, 2014:142). Yakın gelecekte uzay yetenekli devletlerin askeri amaçlarını gerçekleştirmek üzere ve uzayda ticari faaliyet yürüten özel hukuk kişilerinin de menfaatlerini korumak üzere silahlanma faaliyetlerine girişmesi muhtemeldir. Zira uzay antlaşmalarında yalnızca nükleer silahlar ve kitle imha silahları yasaklanmış; geleneksel silahlara ya da uydulara karşı kullanılacak diğer silahlara ilişkin herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Bu antlaşmalarda nükleer olmayan silahlarla ilgili herhangi bir düzenlemenin olmaması ve gelişen teknolojinin her geçen gün uzayı askeri bir yarış malzemesi haline getirmesi, uzayda silahlanma endişesi yaratmaktadır.

Günümüzde uzay güvenliği konusu, güvenlik çalışmalarının önemli bir ayağı haline gelmiştir. Uzayın münhasıran barışçıl amaçlarla kullanımı ve uzayda silahsızlanma ise uzayın güvenliğinin sağlanmasında en önemli iki faktördür. Bu sebeple bu çalışmada, konuya ilişkin uluslararası metinler ve Birleşmiş Milletler kararları ışığında uzayın hukuki statüsü ortaya konulmaya ve uzayda silahsızlanma sorunu ele alınmaya çalışılacaktır.

1.Uzay Çağının Başlaması ve Uzay Güvenliğinin Gündeme Gelmesi

Uzay çalışmalarının uzun bir düşünsel ve tarihi arka planı olmasına karşın uzay çağı, esasında, bir uluslararası işbirliği girişimi sonucunda doğmuştur. 1954 yılında bir grup bilim adamı, Roma'da gerçekleştirilen Uluslararası Jeofizik Yılı programı kapsamında uzaya yapay uydular gönderme fikrini gündeme getirmişlerdir. Soğuk Savaş'ın önemli iki aktörü olan ABD ve SSCB, uzaya erişim ve uzay teknolojilerinin gelişimi konularında insanlığa öncülük etmiş ve 1956 yılında ikişer gün arayla uzaya uydu gönderme planlarını açıklamışlardır. Uzaya yapay uydular gönderme konusunda ilk girişim SSCB tarafından gerçekleştirilmiştir. 4 Ekim 1957 tarihinde ilk insan yapımı yapay uydu olan SPUKNIK I uzaya fırlatılmış ve SSCB bu faaliyetini Uluslararası Jeofizik yılı

kapsamında gerçekleştirdiğini ve faaliyetin bilimsel ve sivil bir amacı gerçekleştirmek amacıyla olduğunu duyurmuştur (Tarhanlı, 1991:4; İnce, 2015: 331-332).

II. Dünya Savaşı'ndan önceki yıllarda uzay teknolojisi konusunda Almanya, SSCB ve ABD gibi ülkelerde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. 1957 yılında SPUTNIK I'ın uzaya fırlatılması, büyük bir atılıma yol açmış ve 1957 yılı itibariyle, insanlık tarihine damga vuran birçok girişim gerçekleştirilmiştir (Diederiks- Verschoor ve Kopal, 2008: 2). 3 Kasım 1957'de SSCB, ikinci yapay uydu olan SPUTNIK II'yi Laika isimli köpekle birlikte uzaya fırlatması, 12 Nisan 1961'de uzaya gönderilen Rus kozmonot Yuri Gagarin'in uzaya giden ilk insan olarak kayıtlara geçmesi, 13 Şubat 1966'da SSCB'nin LUNA-9 aracının Ay'a ilk iniş yapan uzay aracı olması, 20 Temmuz 1969'da Neil Armstrong ve Buzz Aldrin, Ay'da ilk insan yürüyüşünü gerçekleştirmesi tarihe geçen uzay faaliyetleri olmuştur (Acer ve Kaya, 2015: 256-257). Teknolojik faaliyetlerin her geçen gün hız kazanmasıyla uzay ekonomik, askeri ve teknolojik yönü olan önemli bir saha haline gelmiştir. Günümüzde sivil amaçlı yapay uydular, askeri uydular, uzaydan kuvvet geliştirme, uzay kontrol ve destek, uzaktan algılama, naklen uydu yayınları ve haberleşme, meteoroloji, astronomik ve bilimsel amaçlı araştırmalar ve deneyler, arama kurtarma gibi sivil ve askeri amaçlara yönelmiş birçok uzay faaliyeti yürütülmektedir (İbas, 2007: 108-121; Seyitoğlu Danışman, 2019: 14).

SSCB'nin art arda iki hamle gerçekleştirmesi, Soğuk Savaş içindeki yarışta geride kalmak istemeyen ve Aralık 1957 ve Şubat 1958'de gerçekleştirdiği iki uzaya yapay uydu fırlatma girişiminde de başarısız olan ABD'nin meseleyi ulusal güvenliğine ciddi bir tehdit olarak algılamasına neden olmuştur. Bundan sonra da gerçekleştirilen uzay faaliyetleri özellikle gelişmekte olan ülkelere bir uluslararası güvenlik sorunu olarak gündeme getirilmiştir. SPUTNIK I ve II'nin fırlatılması güvenlik endişelerine sebep olmuş ve o dönemde BM'nin gündeminde tartışılmakta olan "Tüm Silahların ve Tüm Silahlı Kuvvetlerin Düzenlenmesi, Sınırlanması ve Dengeli İndirimi; Silahların Azaltılması ve Atomik, Hidrojen ve Diğer Kitle İmha Silahlarının Yasaklanması Konusunda Uluslararası Bir Sözleşmenin (Antlaşma) Sonuçlandırılması" görüşmelerinde yapay uydular konusuna da yer verilmesine sebep olmuştur (İnce, 2015: 5-6). 14 Kasım 1957 tarihli ve 1148(XII) sayılı Genel Kurul Kararında uzay faaliyetlerinin münhasıran barışçıl ve bilimsel amaçlara yönelmesini sağlayacak bir denetim sisteminin gerekliliğine vurgu yapılmıştır (UNGA Res. 1148(XII), (14.11.1957), para. 1-f). Böylece, uzay faaliyetlerinin hukuki rejimine ilk kez uluslararası bir belgede yer verilmesi, silahsızlanma bağlamında gerçekleşmiştir.

2.Uzay Hukukunun Gelişimi ve Uzayın Hukuki Rejimi

Uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin hukuk normları oluşturma fikri SPUTNIK I'ın fırlatılmasından sonra, 1957-1958 yıllarında devam eden Uluslararası Jeofizik Yılı programı çalışmalarının etkisiyle doğmuştur. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1958 tarihli ve 1348(XIII) sayılı kararıyla konuyu gündemine almış ve bütün insanlığın hayır ve menfaati için uzayda yürütülecek faaliyetlerde uluslararası işbirliğinin önemine ve uzayın hukuki rejimini düzenleyecek uluslararası antlaşmalar kabul edilmesinin gerekliliğine vurgu yapmıştır (Diederiks –Verschoor ve Kopal, 2008: 2-3).

Uzay hukuku, uluslararası hukukun özel bir dalı olup, uzayın keşfi ve kullanımı konusunda devletlerarası ilişkileri düzenleyen kurallar ve ilkelerden oluşur. Uzay hukuku kuralları, gök cisimleri dahil, uzayın hukuki rejimini ve uzayın keşfedilmesi ve kullanılması faaliyetleri için prosedür ve koşulları düzenler (Piradov,2000:42-43; King ve Blank, 2019: 128). Uzay hukuku, Birleşmiş Milletler nezdinde kabul edilmiş uluslararası antlaşmalar ve genel kurul kararlarıyla şekillenmiştir (Kurtuluş, 2019: 49). 1967’den 1979’a kadar uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin genel bir çerçeve çizen ve spesifik konuları ele alan beş uluslararası antlaşma Birleşmiş Milletlerce kaleme alınmıştır. Bunun yanında devletlerin veya devletlerle uluslararası örgütlerin kendi aralarında imzaladıkları uluslararası antlaşmalar da mevcuttur (Seyitoğlu Danışman, 2019: 14).

BM kontrolünde ve yönetiminde 1967’den 1979’a kadar kaleme alınan uzay antlaşmaları;

- “1967 tarihli *Ay ve Diğer Gök Cisimleri Dâhil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma (Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 January 1967, 610 United Nations Treaty Series (UNTS) 205, No. 8843).*
- 1968 tarihli *Astronotların Kurtarılması, Astronotların ve Uzaya Fırlatılmış Olan Cisimlerin Geri Verilmeleri Hakkında Anlaşma (Agreement on the Rescue of Astronauts, the Return of Astronauts and the Return of Objects Launched into Outer Space, 22 April 1968, 672 UNTS 119, No. 9574).*
- 1972 tarihli *Uzay Cisimlerinin Verdiği Zarardan Dolayı Uluslararası Sorumluluk Hakkında Sözleşme (Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 March 1972, 961 UNTS 187, No. 13810).*
- 1975 tarihli *Uzaya Fırlatılan Cisimlerin Tescili Hakkında Sözleşme (Convention on Registration of Object Launched into Outer Space, 14 January 1975, 1023 UNTS 15, No. 15020).*
- 1979 tarihli *Devletlerin Ay ve Diğer Gök Cisimlerindeki Faaliyetlerini Yöneten Anlaşma (Agreement on Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies, 18 December 1979, 1363 UNTS 3, No. 23002)”* dır. Bu antlaşmalar halen yürürlüktedir ve uzay hukukunun temel kaynaklarını oluşturmaktadır.

Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararlarıyla uzay konusunda kabul edilen ilkeleri içeren temel uluslararası belgeler ise;

- “Devletlerin Uzayın Araştırılması ve Kullanılması Faaliyetlerini Düzenleyen Hukuki İlkeler Bildirgesi (The Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Uses of Outer Space, UNGA Res. 1962 (XVIII), (13.12.1963)).

- *Devletlerin Uluslararası Televizyon Yayını Uydularının Kullanımını Düzenleyen İlkeler (Principles Governing the Use by States of Artificial Earth Satellites for International Direct Television Broadcasting, UNGA Res. 37/92, (10.12.1982)).*
- *Dünyayı Uzaktan Algılamaya İlişkin İlkeler (The Principles Relating to Remote Sensing of the Earth from Outer Space UNGA Res. 41/65, (03.12.1986)).*
- *Nükleer Enerji Kaynaklarının Uzayda Kullanımına İlişkin İlkeler (The Principles Relevant to the Use of Nuclear Power Sources in Outer Space, UNGA Res. 47/68, (14.12.1992)).*
- *Uzayın Tüm Devletlerin, Özellikle Gelişmekte Olan Devletlerin Menfaati ve Yararına Araştırılması ve Kullanılmasına İlişkin Uluslararası İşbirliği Bildirgesi (The Declaration on International Cooperation in the Exploration and Use of Outer Space for the Benefit and in the Interest of All States, Taking into Particular Account the Needs of Developing Countries, UNGA Res. 51/122, (13.12.1996))” dir (Seyitoğlu Danışman, 2019: 15-17). Bu metinlerin her biri uzay faaliyetlerine ilişkin ilkesel düzeyde kararlar içerir ancak devletler açısından bağlayıcı metinler değildir. Anılan genel kurul kararları devletlerin uzay faaliyetlerinin hukuki rejimine ilişkin görüşünü yansıtması ve uzaya ilişkin oluşturulacak bağlayıcı metinlere temel oluşturması bakımından önemli birer kaynaktır.*

Birleşmiş Milletler nezdinde kabul edilmiş uluslararası antlaşmalar ve bağlayıcı olmayan metinlerde uzayın hukuki rejimine ilişkin birtakım temel ilkeler belirlenmiştir. Buna göre; uzay bütün insanlığın ortak yararına kullanılacak, hiçbir ayırt edici muameleye tabi tutulmaksızın eşitlik ilkesi ve uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak bütün devletlerin kullanımına açık olacak, Ay ve diğer gök cisimleri münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılacak ve devlet egemenliğine tabi kılınamayacak, uzayın keşfi ve kullanımı faaliyetleri bütün insanlığın hayır ve menfaati gözetilerek yürütülecek ve devletler de uzaydaki faaliyetlerini uluslararası işbirliği esasına dayalı olarak ve diğer devletlerin menfaatlerini gözeterek yürüteceklerdir. Ayrıca devletlerin uzaya gönderdikleri araçlar ve personeli üzerinde egemenlik hakları devam edecek ve devletler uzaya gönderdikleri aracın meydana getirdiği zarardan sorumluluk dahil olmak üzere, kendi ülkelerinden başlatılan uzay faaliyetlerinden uluslararası bakımdan sorumlu olacaklardır. Bununla birlikte devletler, uzayda ve gök cisimleri üzerinde potansiyel çevresel zararlara sebebiyet verebilecek deneyler yapmaktan ve faaliyetler yürütmekten kaçınacaklardır. Astronotlar insanlığın elçisi kabul edilecek ve kaza, tehlikeli durum ve başka devletin ülkesine ya da açık denizlere zorunlu iniş yapılması hallerinde devletler, uzay aracı personeline yardım etme yükümlülüğü altında olacaklardır (Piradov, 2000: 81-108). Bu ilkeler zamanla devletlerin çoğunluğunca genel kabul görmüş prensipler halini almış ve uzay hukukunun temelini oluşturmuşlardır. Anılan ilkelerden anlaşılacağı üzere, uluslararası hukukun mekânsal kuralları gereği uzay, hiçbir devletin ülkesel egemenliği altında olmayan, bütün devletlerin kullanımına açık, insanlığa tahsis olunmuş bir alandır.

3. Uzay Antlaşmalarında Silahsızlanma

Uluslararası hukukta uzayda silahsızlanma konusunu özel olarak düzenleyen herhangi bir bağlayıcı metin mevcut değildir. Konuya ilişkin birtakım hükümler içeren antlaşmalar da uzayı güvenli ve insanlığın ortak menfaatine adanmış bir uluslararası alan haline getirmeye yetmeyecek ölçüdedir. Ancak anılan düzenlemeler en azından uzayda silahsızlanma ve uzayı askerden arındırma konularının uluslararası alanda ele alınmasına sebep olmuş ve ileride bu konuda hazırlanacak spesifik antlaşmaların ilk adımlarını oluşturmuştur.

Uzay antlaşmaları oluşturulmadan önce, 1963 tarihli Atmosferde, Uzayda ve Suda Nükleer Testleri Yasaklama Antlaşması (Nükleer Denemelerin Kısmi Yasaklanması Antlaşması), uzayda silahsızlanma konusuna ilişkin bir düzenlemeye yer vermiştir. Antlaşma'nın 1. maddesine göre; bu antlaşmanın taraflarından her biri, atmosferde, uzayda ve su altında her türlü nükleer deneme patlamalarını ve diğer nükleer patlamaları yasaklamayı, önlemeyi ve gerçekleştirmemeyi taahhüt eder (Treaty Banning Nuclear Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water (Partial Nuclear Test Ban Treaty), 5 Ağust 1963, 480 UNTS 45, No. 6964, md. 1/1). 1963 Nükleer Denemelerin Kısmi Yasaklanması Antlaşması bu hükmüyle, yalnızca nükleer denemelerin yasaklanmasını düzenlemiş ve diğer denemeleri yasaklamamıştır. Ayrıca Antlaşma, uzayda nükleer denemelerin yasaklanmasını yalnızca barış zamanı için düzenlemiş, savaş zamanı için herhangi bir hükme yer vermemiştir (Cheng, 1997: 527).

Uzayın ve uzay faaliyetlerinin hukuki rejimine ilişkin genel bir çerçeve çizen ve bu sebeple "uzay hukukunun anayasası" olarak kabul edilen 1967 Uzay Antlaşması da uzay güvenliğine ilişkin bir hükme yer vermiş ve uzayın münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılması gerektiğini önemle vurgulamıştır. Antlaşmanın IV. maddesine göre; taraf devletler, nükleer silahlar veya diğer çeşit kütleli tahrip silahları taşıyan cisimleri dünya etrafındaki bir yörüngeye oturtmamayı, gök cisimlerine yerleştirmemeyi ve bu gibi silahları diğer herhangi bir şekilde uzaya yerleştirmemeyi taahhüt ederler. Taraf devletler Ay ve diğer gök cisimlerini münhasıran barışçıl amaçlarla kullanmalıdırlar. Gök cisimleri üzerinde askeri üs ve tesisler kurulması ve tahkimat yapılması, her tip silahın denenmesi ve askeri manevralar yapılması yasaktır. Ancak askeri personelin bilimsel araştırma veya diğer barışçıl amaçlarla kullanılması yasaklanmamıştır.

1967 tarihli Uzay Antlaşması, uzayda askeri faaliyetleri tamamen yasaklamamaktadır. Antlaşmada, uzayda askeri faaliyetlerin keşif, gözetleme, bilimsel araştırma gibi amaçlara yönelebileceği hükme bağlanmıştır. Ayrıca Antlaşma, yalnızca nükleer silahlarla kitle imha silahlarının uzayda kullanılmasını yasaklamak ve uzay faaliyetlerinin barışçıl amaçlarla kullanılmasını öngörmekle yetinmiş, "barışçıl amaçlarla kullanım" ifadesini açıklamamıştır. Anılan durum belirsizlik yaratmış ve literatürde kavrama ilişkin tartışmalara neden olmuştur.

Silahsızlanma bağlamında ele alınması gereken bir diğer uzay antlaşması 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'dir. Sözleşme uzay aracı fırlatma faaliyetinde bulunan devletlerin ve uluslararası

örgütlerin uzay araçlarının sebep olduğu zarardan doğan sorumluluk hakkında etkin uluslararası kuralları ve usulleri öngörmek ve bu Sözleşme çerçevesinde zarar görenlere adil, tam ve zamanında tazminat ödenmesini sağlamak amacıyla kaleme alınmış bir metindir. Sözleşme'nin II ve III. maddelerinde uzay araçlarını fırlatan devletin yeryüzünde ve uçuş halindeki uçaklara verdiği zarardan mutlak sorumlu olacağı ve yeryüzünden başka bir yerde meydana gelen zarardan kusuru ölçüsünde sorumlu olacağı belirtilmiştir (Kurtuluş, 2019: 145-146). Bir devletin kendisinin ya da özel hukuk kişilerinin zarara uğraması durumunda, bu zarardan dolayı zarara uğrayan devlet, fırlatan devletten tazminat talebinde bulunabilecektir (1972 Sorumluluk Sözleşmesi, madde 8).

1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nde her ne kadar açıkça askeri uzay faaliyetlerinden sorumluluk konusu ele alınmamış olsa da, askeri faaliyetleri Sözleşme'nin kapsamı dışında bırakan bir hüküm de bulunmamaktadır. Bu sebeple, uluslararası sorumluluğa ilişkin uzay hukuku hükümlerinin askeri faaliyetleri de kapsadığını söylemek mümkündür. Günümüzde askeri uzay faaliyetleri, sivil amaçlı uzay faaliyetlerinden çok daha yoğun şekilde gerçekleştirilmektedir. Askeri uzay faaliyetlerinden kaynaklanan zararların tazminini Sözleşme'nin kapsamı dışında düşünmek, uzay antlaşmalarının amacına ters düşer (İbas, 2007: 229-230). Uzayda silahlanan devletin sorumluluğuna gitmek, silahsızlanmayı teşvik edecektir.

Uzayın hukuki rejimine ilişkin bir yenilik getiren 1979 tarihli Ay Anlaşması da uzayı güvenli ve insanlığa adanmış bir alan olarak korumak amacıyla olan uzay antlaşmalarından biridir. Anlaşma, Ay ve onun doğal kaynaklarının “insanlığın ortak mirası” olduğunu düzenlemiştir. İlk kez BM Genel Kurulu'nun 1970 tarih ve 2749(XXV) sayılı kararıyla derin deniz yatağı ve okyanus tabanına ilişkin olarak ortaya atılan insanlığın ortak mirası kavramı (Declaration of Principles Governing the Sea-Bed and the Ocean Floor, and the Subsoil Thereof, beyond the Limits of National Jurisdiction, UNGA Res. 2749 (XXV), (17.12.1970)); devlet egemenliğine konu olamayan ve hâkimiyet altına alınamayan, kaynakları hakkaniyete uygun olarak bütün dünya uluslarınca paylaşılan ve yönetimi ve işletimi uluslararası bir rejime tabi olan alanları ifade eder. Bu alanlar münhasıran barışçıl amaçlarla kullanıma açıktır (Baslar, 1998: 82-84). Anılan kavrama ilişkin kesin bir tanıma varılamamış olmasına karşın, ifade edilen temel özelliklerine ek olarak kimi yazarlar, bu alanları silahtan arındırma ve gelecek kuşaklara aktarmak için koruma kriterlerini de saymıştır (Bkz: Kıvılcım, 2010: 2-3). 1979 Ay Anlaşması, her ne kadar geniş katılıma sahip olmadığı için literatürde etkisiz bir anlaşma olarak değerlendirilse de, anılan hükmü ile uzayda silahsızlanma ve uzayın barışçıl amaçlarla kullanımını fikrinin esasında herkese ait olan uzayı korumaya hizmet ettiğini bir kez daha dile getirmiştir.

1979 Ay Anlaşması da uzayda silahsızlanma ve uzayın askersizleştirilmesine ilişkin bir hükme sahiptir. Anlaşma'nın III. maddesine göre; taraf devletler Ay'ı yalnızca barışçıl amaçlarla kullanacaklardır. Ay üzerinde herhangi bir tehdit, güç kullanımı veya düşmanca hareket yasaktır. Taraf devletler, Ay etrafında bir yörüngeye veya Ay yönünde veya etrafında diğer bir yola, nükleer silah veya diğer her tür kitle imha silahı taşıyan hiçbir araç koyamazlar, Ay toprakları içine veya

yüzeyine böyle silahlar yerleştiremezler veya kullanamazlar. Ayrıca Ay üzerinde askeri üsler ve tesisler kurmak ve tahkimat yapmak, her tür silah denemeleri ve askeri manevralar yapmak yasaklanmıştır. Bilimsel araştırma amaçlarıyla veya diğer her türlü barışçıl amaçla askeri personel kullanılması ise yasaklanmamıştır.

Anılan düzenlemeler dışında uzayda silahsızlanmayı özel olarak düzenleyen herhangi bir uluslararası metin bulunmamaktadır ve var olan düzenlemeler de hem uzayda silahlanmayı önlemeye yetmeyecek güçtedir, hem de uzayda silahsızlanma bakımından birtakım sorunlar içermektedir.

4.Uzay Antlaşmalarıyla Belirlenen Hukuki Rejimin Silahsızlanma Bakımından İçerdiği Sorunlar

Uzay bütün devletlerin kullanımına ve bilimsel faaliyetlerine açık ve bütün insanlığın yarar ve menfaatine kullanılması gereken bir alandır. Anılan sebeple uzay hukuku kurallarınca, uzay faaliyeti yürütecek aktörlerin bu alanda münhasıran barışçıl amaçlarla hareket etmesi öngörülmüştür. Uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin temel ilkelerden biri olan uzayın barışçıl amaçlarla kullanılması, uzay hukuku metinlerinde sıkça zikredilmiş ancak bu metinlerde “barışçıl amaçlarla kullanım” ifadesi açıklanmamıştır; bu sebeple anılan ilke tartışma konusu olmuştur. Kimi devletler “barışçıl amaçları” “askeri olmayan” amaçlar olarak değerlendirirken, kimi devletler de bu ifadenin “saldırgan olmayan” şeklinde anlaşılması gerektiğini belirtmiştir. ABD, “barışçıl amaçlarla kullanım” ifadesini “saldırgan olmayan” şeklinde değerlendirmek gerektiğini, aksi takdirde “askeri olmayan” şeklinde yapılacak bir yorumun pek çok uzay faaliyetinin yasaklanmasını gerektireceğini savunmuştur. Sovyetler Birliği ise, askeri amaçlar taşıyan bütün uzay faaliyetlerinin yasaklanması gerektiğini öne sürmüştür.

1967 Uzay Antlaşması'nın ve 1979 Ay Anlaşması'nın “uzayın münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılması” ilkesine ilişkin hükümleri askeri faaliyetlerin tamamını yasaklamamış, bilimsel ve diğer her türlü barışçıl amacı taşıyan askeri faaliyetlere izin vermiştir. Günümüzde de uzay faaliyetlerinin büyük çoğunluğu askeri amaçlara yönelmiş ve devletler sivil amaçlarla uzaydan bilgi toplanabileceği gibi askeri amaçlarla da uzayın keşfedilebileceğini kabul etmişlerdir. Dolayısıyla günümüzde çoğunlukla “barışçıl amaçlar” ifadesi “saldırgan olmayan” şeklinde anlaşılmaktadır (İnce, 2015: 253-254; Meray, 1964: 190-195). Ancak münhasıran barışçıl amaçlarla kullanım ibaresinin uzay faaliyetleri bakımından neyi ifade ettiği açıkça uluslararası bağlayıcı metinlerde ortaya konulmadıkça, her bir uluslararası aktör meseleyi kendi menfaatlerine uygun olarak yorumlayacak ve uzayın hukuki rejimine ilişkin bu belirsizlik silahlanmayı istemeyen aktörlerin dahi buna mecbur kalmasına yol açacaktır.

1967 Uzay Antlaşması ve 1979 Ay Anlaşması uzay güvenliğini sağlamaya yönelik en geniş hükümler içeren uzay antlaşmalarıdır. Bu antlaşmalar uzayda nükleer silahları ve kitlesel imha silahlarını yasaklaması şüphesiz bir silahsızlandırma, askeri üs kurmanın, silah denemelerinin ve

askeri manevraların yasaklanması ise bir askersizleştirme hükmüdür. Ancak anılan düzenlemeler uzayı ve uzay faaliyetlerini güvenli hale getirmeye yetecek güçte değildir. Uzay antlaşmalarında geleneksel silahlara, uydulara karşı kullanılacak diğer silahlara, bazı basit silahlara, savunma amaçlı araştırmalara ve silahlara, uzayda seyreden füzelerin yok edilmesi için nükleer silahların uzaydan transit geçişine, yeryüzünden uzaya nükleer silahların fırlatılması ihtimaline ilişkin düzenlemeler yer almamaktadır (Diederiks-Verschoor ve Kopal, 2008, 27; Wolff, 2009: 73). Burada sayılan ihtimaller gelişen teknolojiyle çeşitlenip artarak uzay güvenliğini tehdit etmeye devam edecektir.

Literatürde kimi yazarlar, 1967 Uzay Antlaşmasında “kitlesel tahrip silahları” terimiyle çok genel bir ifade kullanıldığını ve kitlesel nitelikte olmayan “bireysel tahriplerin” ilgili hüküm çerçevesinde değerlendirilmesinin mümkün olmadığını iddia etmişlerdir. Bu görüşe göre, bireysel zararlara yol açabilecek silahların kullanılması anılan hüküm ile yasaklanmamıştır. 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nin uluslararası antlaşmaların yorumuna ilişkin 31. maddesine göre; bir antlaşma, hükümlerine antlaşmanın bütünü içinde ve konu ve amacının ışığında verilecek alelade anlama uygun şekilde iyi niyetle yorumlanır (Vienna Convention on the Law of Treaties, 23 May 1969, 1155 UNTS 331, No. 18232). 1967 Uzay Antlaşması’nın başlangıç hükümleri ve madde metinleri bağlamında başlıca amacı uzay faaliyetlerinin uluslararası barış ve işbirliği içinde yürütülmesi ve uzayın tüm insanlığa adanmış bir alan olarak korunmasıdır. Anılan görüşe ilişkin yorum tarzıyla ulaşılan sonuç, sadece terimlerin olağan anlamlarıyla sınırlı kalır ve bu durum bir antlaşmanın sadece içerdiği terimlerden çıkarılacak anlama bağlı olarak yorumlanamayacağı ilkesine aykırılık oluşturur. Bununla birlikte anılan görüşe ikinci itiraz, BM Antlaşması madde 2/4’te düzenlenen kuvvet kullanma yasağı bağlamında yapılabilir. Kuvvet kullanma yasağına göre; devletler uluslararası ilişkilerinde herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidinde veya kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınmalıdır. Anılan hükmün uzay faaliyetlerine ilişkin olarak da devletleri kuvvete başvurmaktan men ettiği açıktır. Dolayısıyla 1967 Uzay Antlaşması’nın silahsızlanma hükmünün bireysel zararlara yol açabilecek silahların kullanılmasını yasaklamadığı yönündeki görüşe katılmak mümkün değildir (aynı yöndeki görüş için bkz: Tarhanlı, 1991: 54-55).

BM Antlaşması’nın 51. maddesinde düzenlenen meşru müdafaa hakkının uzayla ilgili olarak, uzayda ya da uzaydan gelebilecek saldırılara karşı kullanılıp kullanılamayacağı da tartışma konusu olmuştur. Meşru müdafaa, devletlerin silahlı bir saldırıya hedef olmaları halinde saldırı ile orantılı olması kaydıyla bireysel ya da ortak savunma hakkı tanır. 1967 Uzay Antlaşması’nın BM Antlaşması’na yaptığı atıf, hem kuvvet kullanma yasağına hem de meşru müdafaaaya ilişkin hükümlerin uzaya da uygulanabileceğini göstermektedir (Erdem, 2014: 149). Ancak meşru müdafaa hakkının uzay bakımından fiilen uygulanması, savunma amacıyla da olsa uzayın silahlandırılmasına sebep olmaktadır. Ayrıca savunma silahları, her zaman saldırı amacıyla da kullanılma riski taşır (İbas, 2007: 215). Meşru müdafaa bağlamında ele alınması gereken bir diğer konu da uzay silahlarında orantılılık ölçütünün hangi teknik verilere göre belirlenmesi gerektiği sorunudur.

Uzay hukukunun en temel problemlerinden biri de uzayın nerede başlayıp nerede bittiğinin uzay antlaşmalarında belirlenmemiş olmasıdır. Devletlerin egemen haklarını kullandıkları hava sahaları ile herkese ait olan uzay arasındaki sınır meselesi, uluslararası uzay hukuku teorisi üzerine yapılan bütün çalışmalarla bir şekilde ilişkilidir (Piradov, 2000: 30-31); bu sebeple, havanın ya da uzayın hukuki statüsü belirlenirken bu sorun her meselede karşımıza çıkmaktadır. Devlet egemenliğinin üst sınırı sorunu ne hava hukuku metinlerinde ne de uzay hukuku metinlerinde ele alınmıştır. Konu Birleşmiş Milletler 'in gündeminde olmasına rağmen henüz bir sonuca varılamamıştır. Uzayın nerede başladığının bilinmemesi, uzayda silahsızlanmaya ilişkin hukuki metinler oluşturulurken, hem havaya hem karaya hem de uzaya yerleştirilebilen silahlara ilişkin düzenleme yapmayı güçleştirecektir. Bu tür silahlar havaya, karaya ya da uzaya yerleştirilebilir ve buralardaki hedeflere yönelebilirler. Yapılacak düzenlemelerde hava sahasında kullanımına izin verilen silahlar, uzayda yasaklanmış olabilir. Uzayın silahlandırılmasının önüne geçmek için öncelikle bu temel problem çözümlenmelidir (Wolff, 2009: 77).

Anlatılanlar ışığında uzay hukukunun başta uzayın hukuki rejimine ilişkin olmak üzere birçok konuda çok genel düzenlemelere sahip olduğu açıktır. Anılan durumun yaratacağı kaos ve belirsizlikler uzay güvenliği konusunda da su yüzüne çıkmakta ve her geçen gün uzay antlaşmalarının revize edilmesine ve yeni uzay antlaşmalarının oluşturulmasına duyulan ihtiyaç artmaktadır.

5. Birleşmiş Milletler 'in Uzayda Silahsızlanma Konusunda Yürüttüğü Çalışmalar

Bir zamanlar yalnızca uzay yolculuğu gerçekleştirebilen birkaç devletin sahası olan uzay, günümüzde devlet ve özel olmak üzere yeni aktörlerin ilgisini çekmeye başlamıştır. Yeni aktörlerin ve yeni uzay faaliyetlerinin ortaya çıkması, yeni tehditlere, yeni endişelere ve güvensizlik ortamına sebep olmuştur (King ve Blank, 2019: 125). Uzayda silahların kontrolü ve uzay güvenliğinin sağlanması uluslararası toplumu endişelendiren bir mesele haline gelmiştir. Bu amaçla konunun uluslararası platformlarda gündem haline getirilmesi için çalışmalar yürütülmektedir.

Genel Kurul'un 18 Aralık 1958 tarihli ve 1348 (XIII) sayılı kararıyla uzayın barışçıl amaçlarla kullanılmasının sağlanması için önce ad hoc komite olarak kurulan, daha sonra Genel Kurul'un 12 Aralık 1959 tarihli ve 1472 (XIV) sayılı kararıyla daimi komiteye dönüştürülen Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Ad Hoc Komitesi (Ad Hoc Committee on the Peaceful Uses of Outer Space) uzayın silahsızlandırılması ve uzay güvenliğinin sağlanması için çalışan ilk BM organıdır. Uzayda silahlanma tehlikesi BM'ye üye devletlerce Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi'nin gündemine getirilmiştir. Yapılan görüşmelerde kimi devletler uzayda silahlanma yarışının önlenmesi için her türlü silahın uzaya yerleştirilmesini yasaklayan bir antlaşma yapılmasını önerirken, kimi devletler de dünya devletlerinin balistik füzelere karşı savunmasız olduğunu, bu sebeple de uzay sistemlerini korumak için yalnızca savunma amaçlı silahlanmayı savunmuşlardır (İbas, 2007: 177-178).

Batılı devletler uzayda silahsızlanmayı sağlayacak bir anlaşmanın Uzayın Barışçıl Amaçlarla

Kullanılması Komitesi'nde değil, BM Silahsızlanma Komitesi'nde görüşülmesini önermişlerdir (Erdem, 2014: 152). Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 9 Aralık 1982 tarihli ve 37/83 sayılı kararı sonucu, uzayda silahlanmanın önlenmesi ve bunu gerçekleştirmek için atılması gereken adımlar her sene Birleşmiş Milletler Silahsızlanma Komitesinin gündemine alınmaktadır (Prevention of an Arms Race in Outer Space, UNGA Res. 37/83, (9.12.1982)). Bu Komite, Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi'nden sonra uzayı güvenli ve barışçıl amaçlara adanan uluslararası bir alan haline getirme ve uzayda askeri faaliyetleri kontrol etme amacıyla olan ikinci bir organ olmuştur (Wolff, 2009: 74).

Silahsızlanma Komitesi, uzayda nükleer silahlanmanın önlenmesi, nükleer savaşın önlenmesi, uzay güçlü aktörlerin uzayda silahlanma yarışına girmesinin önlenmesi, yeni nesil kitle imha silahlarının ve yeni nesil radyolojik silahların uzayda kullanımının düzenlenmesi, kapsamlı bir silahsızlanma programının oluşturulması ve devletlerin uzay politikalarında silahlanma konusunda şeffaflığın ve güven artırıcı önlemlerin sağlanması konularını ele almaktadır (Erdem, 2014: 153). Komite tarafından gerçekleştirilen Silahsızlanma Konferansı'nda uzayın silahtan arındırılması barışçıl amaçlara hasredilmesi ve uzayda silahlanma yarışının önlenmesi konularını içeren bir uluslararası bağlayıcı metin oluşturulması hususu ele alınmıştır. Bu amaçla 2008 yılında Çin ve Rusya tarafından yürütülen çalışmalar sonucunda Uzaya Silah Yerleştirilmesi, Uzay Araçlarına Yönelik Kuvvet Kullanma ve Kuvvet Kullanma Tehdidinin Yasaklanması Taslak Metni Komite'ye sunulmuştur. 2014 yılında da gözden geçirilmiş taslak antlaşma sunulmuştur ancak sonuç alınamamıştır (Proposed Prevention of an Arms Race in Space (PAROS) Treaty, Nisan 2020). ABD anılan taslak metne, metinde uzay silahının tanımının yapılmıyor olması, ispat prosedürlerine yer verilmiyor olması ve metnin yere değil yalnızca uzaya dayalı silahlara odaklanıyor olması sebepleriyle itiraz ettiğini açıklamaktadır (De Zwart ve Stephens, 2019: 24-25).

Günümüzde hala Komitenin bağlayıcı bir uluslararası metin oluşturma çalışmaları devam etmektedir. Ancak geçmişte silahsızlanma görüşmelerinde olduğu gibi, uzaya ilişkin silahsızlandırma çalışmaları da bilinçli olarak sonuçlandırılmamaktadır. ABD kendi ulusal varlıklarını koruyabildiği ölçüde silahsızlandırma çalışmalarına katılmakta ancak bağlayıcı bir metne yanaşmamaktadır. Çin ve Rusya başta olmak üzere diğer bir grup devlet ise, uzayda bir silahlanma yarışının ancak bütün silahların yasaklanmasını öngören bir bağlayıcı metinle engellenebileceğini her fırsatta ileri sürmekte ve uluslararası toplumun biran evvel konuyu sonuca ulaştırması için müzakerelere hazır olduklarını dile getirmektedirler (İbas, 2007: 173). Uluslararası hukukta antlaşmalar en güçlü, en uygulanabilir ve devlet davranışını tanımlama ve düzenleme olanağı en yüksek olan kaynaktır, bu nedenle uzayda silahların kontrolü için oluşturulacak bağlayıcı metinler, devletlere uzayda güç kullanımı tehditlerine karşı somut rehberlik sağlayacaktır (King ve Blank, 2019: 129). Bu nedenle Birleşmiş Milletler nezdinde devam eden çalışmaların somut çıktılarını sonuç vermesi için, uluslararası işbirliğinin sağlanması ve insanlığın ortak menfaatinin devletlerin küçük çıkarlarının üstünde tutulması önemlidir.

SONUÇ

Uzay antlaşmalarında yalnızca nükleer silahlar ve kitle imha silahları yasaklanmış; geleneksel silahlara ya da uydulara karşı kullanılacak diğer silahlara ilişkin herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Şüphesiz uzayda silahsızlanmaya ilişkin var olan bu düzenlemeler de yalnızca ilgili antlaşmalara taraf devletleri bağlayacaktır. Anılan düzenlemeler dışında uzayda silahsızlanmayı özel olarak düzenleyen herhangi bir uluslararası metin bulunmamaktadır. Yakın gelecekte uzay antlaşmalarının yeniden düzenlenmesi ya da yeni uzay antlaşmalarının oluşturulması pek olası değilse de, uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin hukuki rejim devlet uygulamaları ile de şekillenebilir. Ancak antlaşmaların uluslararası hukuktaki değeri göz önüne alındığında, uzayı ve uzay faaliyetlerini tehdit eden konuların bağlayıcı metinlerce düzenleme altına alınmasının önemi ortaya çıkmaktadır.

Günümüz uzay yetenekli devletlerinin uzayda silahsızlanmaya ilişkin yaklaşımlarının farklı olması, soruna ilişkin karar almayı güçleştiren en önemli faktördür. Rusya ve Çin uzayda silahsızlanmadan yanayken, ABD silahsızlanmaya ilişkin bağlayıcı bir metnin ve uzayda askeri faaliyetlere ilişkin bir denetim mekanizmasının oluşturulmasını ulusal uzay politikasına bir tehdit olarak görmektedir. Bunun yanında uzay silahlarının yasaklanmasını savunan Çin ve Rusya bir yandan da ASAT silahlarını geliştirmeye devam etmektedir. Dolayısıyla uzayda silahsızlanma sorunu günümüzde hukuki yöntemlerle çözülebilecek bir problem olmasının yanında politik çözüm araçlarına da ihtiyaç duymaktadır. Devletler ya da özel hukuk kişileri silahlanmadan uzayda silahların kontrolünün sağlanması, uluslararası güvenliğin ve uzay güvenliğinin korunması bakımından önemlidir. Uzayda silahlanmanın önlenmesi çalışmalarında ve gelecekte oluşturulacak bağlayıcı metinlerde özellikle üzerinde durulması gereken hususlar; uzayın “münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılması” kavramının içeriğinin açıklığa kavuşturulması, hava sahası ve uzay arasındaki sınırın belirlenmesi, “uzay silahı” teriminin tanımının yapılması, geleneksel silahlara, savunma amaçlı askeri faaliyetlere, uydu imha etme kabiliyeti olan silahlara ve nükleer olmayan silahlara ilişkin düzenlemelere yer verilmesi, özel hukuk kişilerinin uzay faaliyetlerini denetleyecek uluslararası bir mekanizmanın kurulması ve devletlerin ulusal uzay politikalarında şeffaflığın artırılmasını sağlayacak düzenlemelere yer verilmesi şeklinde özetlenebilir.

Uzayı tamamen askeri kullanımın dışına itmeye çalışmak, günümüz teknolojisi ve uluslararası ilişkileri göz önüne alındığında, hayali ve yararsız bir girişim olacaktır. Mevcut durumda uzay antlaşmaları uzayda güç rekabetini önlemeye yarayan ve uzay faaliyetlerine ilişkin hukuki bir çerçeve çizen önemli kaynaklardır ancak, uzayın sivil, askeri ve ticari faaliyetlere olanak veren bir alan olması ve teknolojinin uzay faaliyetlerini ve uzay araçlarını her geçen gün çeşitlendirmesi var olan uzay antlaşmalarını revize etmeyi gerektirmektedir. 1950’lerde başlayan uzay faaliyetleri günümüzde yalnızca çerçeve çizen hukuk metinlerinden öte, her bir kullanım alanına ilişkin spesifik düzenlemeleri içeren bağlayıcı hukuki metinlere ihtiyaç duymaktadır. Silahsızlanma sorunu da ancak anılan şekilde bağlayıcı bir hukuki metinle nihayete erecektir.

KAYNAKÇA

- Acer, Y./ Kaya, İ. (2015). *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı*. (Altıncı Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Agreement on the Rescue of Astronauts, the Return of Astronauts and the Return of Objects Launched into Outer Space, 22 April 1968, 672 UNTS 119, No. 9574. Metin için bkz: <https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=080000028012504f&clang=en> (E.T. 21.07.2020).
- Agreement on Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies, 18 December 1979, 1363 UNTS 3, No. 23002. Metin için bkz: http://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_34_68E.pdf (E.T. 21.07.2020).
- Baslar, K. (1998). *The Concept of the Common Heritage of Mankind in International Law*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers.
- Cheng, B. (1997). *Studies in International Space Law*. Oxford: Clarendon Press.
- Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, 29 March 1972, 961 UNTS 187, No. 13810. Metin için bkz: http://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_26_2777E.pdf (E.T. 21.07.2020).
- Convention on Registration of Object Launched into Outer Space, 14 January 1975, 1023 UNTS 15, No. 15020. Metin için bkz: http://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_29_3235E.pdf (E.T. 21.07.2020).
- De Zwart, M. / Stephens, D. (2019). "The Space (Innovation) Race: The Inevitable Relationship between Military Technology and Innovation". *Melbourne Journal of International Law*, 20(1), 1-28.
- Diederiks- Verschoor, I. H. / Kopal, V. (2008). *An Introduction to Space Law*. (Third Revised Edition). The Netherlands: Kluwer Law International.
- Erdem, M. (2014). *Uzayın ve Uzay Faaliyetlerinin Hukuki Rejimi* (Birinci Baskı). Ankara: Savaş Yayınevi.
- Erlank, W. (2015). "Rethinking Terra Nullius And Property Law in Space". *PER: Potchefstroomse Elektroniese Regsblad*, 18(7), 2503-2523.
- İbas, S. (2007). *Uzayın Askeri Kullanımı ve Silahsızlandırılması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İnce, F. (2015). *Uzay Bir İnsanlık Serüveni- Bilimleri, Teknolojisi, Hukuku, Politikaları*. (Birinci Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kıvılcım, Z. (2010). *Uluslararası Kamu Hukukunda İnsanlığın Ortak Mirası* (Birinci Baskı). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- King, M. / Blank, L. (2019). "International Law and Security in Outer Space: Now and Tomorrow". *American Journal of International Law*, 113, 125-129.
- Kurtuluş, D. F. (2019). *Hava ve Uzay Hukukunda Ticari Hizmetlerden Doğan Hukuki Sorumluluk*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Meray, S. (1964). *Uzay ve Milletlerarası Hukuk*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:184-166.
- UNGA Res. 1148 (XII), (14.11.1957). "Regulation, Limitation and Balanced Reduction of All Armed Forces and All Armaments; Conclusion of an International Convention (Treaty) on the Reduction of Armaments and the Prohibition of Atomic, Hydrogen and Other Weapons of Mass Destruction". Metin için bkz: [https://undocs.org/en/A/RES/1148\(XII\)](https://undocs.org/en/A/RES/1148(XII)) (E.T.21.07.2020)
- UNGA Res. 1348 (XIII), (18.12.1958). "Question of the Peaceful Use of Outer Space". Metin için bkz: http://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_13_1348E.pdf (E.T. 21.07.2020).
- UNGA Res. 1962 (XVIII), (13.12.1963). "The Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration

- and Uses of Outer Space*". Metin için bkz: http://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_18_1962E.pdf (E.T.21.07.2020).
- UNGA Res. 2749 (XXV), (17.12.1970). "*Declaration of Principles Governing the Sea-Bed and the Ocean Floor, and the Subsoil Thereof, beyond the Limits of National Jurisdiction*". Metin için bkz: [https://undocs.org/en/A/RES/2749\(XXV\)](https://undocs.org/en/A/RES/2749(XXV)) (E.T. 21.07.2020).
- UNGA Res. 37/83, (9.12.1982). "Prevention of an Arms Race in Outer Space". Metin için bkz: <https://undocs.org/en/A/RES/37/83> (E.T. 21.07.2020).
- UNGA Res. 37/92, (10.12.1982). "*Principles Governing the Use by States of Artificial Earth Satellites for International Direct Television Broadcasting*". Metin için bkz: http://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_37_92E.pdf (E.T.21.07.2020).
- UNGA Res. 41/65, (03.12.1986). "*The Principles Relating to Remote Sensing of the Earth from Outer Space*". Metin için bkz: http://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_41_65E.pdf (E.T. 21.07.2020).
- UNGA Res. 47/68, (14.12.1992). "*The Principles Relevant to the Use of Nuclear Power Sources in Outer Space*". Metin için bkz: http://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_47_68E.pdf (E.T:21.07.2020).
- UNGA Res. 51/122, (13.12.1996). "*The Declaration on International Cooperation in the Exploration and Use of Outer Space for the Benefit and in the Interest of All States, Taking into Particular Account the Needs of Developing Countries*". Metin için bkz: http://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_51_122E.pdf (E.T. 21.07.2020).
- Piradov, A.S. (2000). *International Space Law*. (B. Belitsky, Çev.). Hawaii: University Press of the Pacific.
- Proposed Prevention of an Arms Race in Space (PAROS) Treaty. (Nisan 2020). Metin için bkz: <https://www.nti.org/learn/treaties-and-regimes/proposed-prevention-arms-race-space-paros-treaty/> (E.T. 21.07.2020).
- Seyitoğlu Danışman, Z. (2019). *Uzay Hukukunda Devlet Egemenliği ve Mülkiyet*. (Birinci Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi.
- Tarhanlı, T. (1991). *Uydular Aracılığıyla Yer Doğal Kaynaklarının Uzaktan Algılanması ve Uluslararası Hukuk*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Treaty Banning Nuclear Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water (Partial Nuclear Test Ban Treaty), 5 August 1963, 480 UNTS 45, No. 6964. Metin için bkz: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20480/v480.pdf> (E.T. 21.07.2020).
- Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 January 1967, 610 UNTS 205, No. 8843. Metin için bkz: https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=0800000280128cbd&clang=_en (E.T. 21.07.2010).
- Vienna Convention on the Law of Treaties, 23 May 1969, 1155 UNTS 331, No. 18232. Metin için bkz: https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=080000028003902f&clang=_en (E.T.21.07.2020).
- Wolff, J. M. (2009). "Uzayın Askerileştirilmesini İçine Alan "Barışçıl Kullanım" Kavramı, Uzayın Silahlandırılmasına da Yol Açar mı?". (Çev. Y. Poyraz). *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XIII(3-4), 69-83.